

Οἱ μεχρι τοῦδε περιγραφθέντες Γεωγραφικοὶ Πίνακες, εἶναι πολὺ ἀρμοδιώτεροι ἀπὸ τοὺς συνήθεις, διὰ τὴν ὠφελιμωτάτην γύμνασιν τοῦ γινόμενου εἰς τὸ ἀβάκιον ἀντισχεδιασμοῦ τῶν διερμηνευθέντων τόπων: ἐπειδὴ εἶναι μικροὶ, καὶ ἐπομένως προσφύεσθαι εἰς τὴν κατάληψιν τῶν παιδῶν, καὶ περιέχουσι μόνον, ὅσον ἐδιδάχθη καὶ ἔμαθε τὸ παιδίον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀντισχεδιασθῆ.

Τὸ διδακτικὸν βιβλίον ταύτης τῆς πρώτης περιόδου πρέπει νὰ ἐξηγῆ λεπτομερῶς τοὺς Πίνακας, καὶ τὸ σχέδιόν του νὰ συμφωνῆ ἀκριβῶς με αὐτούς· αὐτὸ δὲ τὸ σχέδιον νὰ ἐκτεθῆ ἀναλόγως με τὴν ἰκανότητα καὶ τὸ ἐπιδεκτικὸν τῆς ἡλικίας, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν συνήθειαν μεταδίδεται ἡ πρώτη Γεωγραφικὴ διδασκαλία· καὶ πρὸς τούτοις νὰ ἀποτείνεται εἰς τὴν δευτέραν περίοδον, ἥτις πρέπει νὰ συνιστᾷ με τὴν πρώτην μίαν καὶ μόνην οἰκοδομήν. Προσέτι δὲν κρίνεται ἔρθον τὸ νὰ διαλαμβάνη τοῦτο τινὰ διεξοδικὴν ἐρμηνείαν, ἢ νὰ ἀναπληρῆ τὸν τόπον τοῦ διδασκάλου· πλὴν πάλιν νὰ μὴ ᾔηται ἕνα ξηρὸν σκέλετον καὶ ὀνομασικὸν, ὅπου οὔτε εἰς τοὺς παῖδας προξενεῖ τινὰ ἡδονὴν, οὔτε εἰς τὸν διδάσκαλον ὀδηγίαν· ἀλλὰ πρέπει νὰ ὀμιλῆ τὸ οὐσιῶδες πάσης ὑποθέσεως, ἥτις εἶναι χρεῖα νὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν διδασκαλίαν, καὶ νὰ ἀφίνη τὴν διεξοδικὴν αὐτῆς ἐρμηνείαν εἰς τὸν διδάσκαλον. Ἰδοῦ

τὰ ἐφεξῆς εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἱκανὰ πρὸς βάσιν τῆς πρώτης περιόδου.

Ἐπειδὴ εἰς τὸ παιδίον ἀγχειρίζονται Γεωγραφικοί πίνακες, ἔπεται πρὸ πάντων νὰ διδαχθῆ νὰ τοὺς ἐνοῶ· ὅθεν εἶναι χρεῖα νὰ διδαχθῆ πῶς ἓνα μέγαλον ἀντικείμενον παριστάνεται διὰ μικροῦ σχήματος — τὸ ἐπιτομον μετρον — πῶς παριστάνεται ἡ Γῆ εἰς σχῆμα μικρὸν — τὴν τεχνιτὴν ὑδρογείον σφαῖραν — πῶς παριστάνεται ἓνα σφαιροειδὲς σῶμα ἐπὶ τίνος ἐπιπέδου ἐπιφανείας — τὰ ἐπίπεδα ἡμισφαίρια — καὶ τελευταῖον πῶς ἓνας τόπος παριστάνεται ἐπὶ τοῦ χαρτίου — τὸν Γεωγραφικὸν Πίνακα.

Δυσκόλως ὑπερβαίνουσι τὴν κατάληψιν ἑνὸς παιδίου αἱ ἐκ τῶν Σελήνιακῶν ἐκλείψεων, καὶ τῶν περίπλων τῆς Γῆς ληφθεῖσαι εὐληπτόταται ἀποδείξεις τοῦ Γηίνου σχήματος, περὶ τοῦ ὁποίου μάλιστα πληροφορεῖται τὸ παιδίον ἐντελῶς, ὅταν δειχθῆ εἰς αὐτὸ ἐπὶ τῆς τεχνιτῆς ὑδρογείου σφαίρας ὁ περίπλους τῆς Γῆς. Αὐτὸ θέλει ἐνοῶσει πρὸς τούτοις εὐκολώτατα τὴν ἀμοιβαίαν μεταβολὴν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς διὰ τῆς περιφορᾶς τῆς ἰδίας σφαίρας· ἐντεῦθεν δὲ ὀδηγεῖται πρὸς τὴν κατάληψιν τῶν πόλων καὶ τοῦ γηίνου ἄξουος, καθὼς καὶ ἐκ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ ἡμερονοκτίου, πρὸς τὴν γνῶσιν τῶν ἐπισημοτάτων τεσσα-

ρων μερῶν τοῦ κόσμου. Ἐκ δὲ τῶν περὶ τὴν Γῆν γραμμῶν εἶναι ἱκανὸν νὰ ἐννοήσῃ τὸν Ἰσημερινόν· περαιτέρω δὲ δὲν πρέπει νὰ προχωρήσῃ (*).

Πρὸς τούτοις τὸ τοιοῦτον βιβλίον πρέπει νὰ περιέχῃ μόνον τὰς πρώτας γνώσεις τῶν συστατικῶν μορίων τῆς Γῆς, καὶ τῆς ποιότητος τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς. Ἡ' του ὅμως πολὺ ἐπωφελές, εἰὰν αὐτὰ παριστάνοντο καὶ εἰς τὴν ὄρασιν τοῦ παιδίου· πρὸς τοῦτο τώρα ἐξεδόθη ἓνα ἀξιόλογον βοηθητικόν μέσον (**). Αἱ πρώται ἀρχαὶ τῶν ποταμῶν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐννοηθῶσιν εὐκόλως καὶ δι' αὐτῶν μόνων τῶν Πινάκων. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀξιοπαρατήρητοι ὑπὲρ πάντα τὰ λοιπὰ ζῶα τῆς Γῆς· ἡ δὲ χρωματικὴ αὐτῶν ποικιλία προξενεῖ βέβαια εἰς τοὺς παῖδας μίαν τερπνὴν διατριβήν. Μετὰ ταῦτα ἄς ἔπωνται τινὲς προηγούμεναι ἰ-

(*) Δικαίως μὲ ἐκατηγόρησαν, ἔτι εἰς τὸ διδακτικὸν βιβλίον μου τῆς πρώτης περιόδου ὑπερέβην τοὺς ἐν τῷ παρόντι σχεδίῳ μου ἐκτεθέντας ὅρους. Ἐγὼ τὸ ὠμολόγησα καὶ μόνος εἰς τὸ προοίμιον αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, ἐξηγήσας καὶ τὰς αἰτίας. Ποτὲ δὲν δύναται ἓνας νὰ φανῆ ἀκλόνητος εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ σχεδίου του, καὶ νὰ τὸ φυλάξῃ ἀκριβῶς, χωρὶς ποσῶς νὰ ἐκκλίνῃ, ὅταν χρειάζονται πολλαὶ χεῖρες πρὸς ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ.

(**) Τὸ ταμεῖον τῶν διαφορῶν εἰδῶν τῶν ὀρέων, τὸ ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ κυρίου Βουάκτου τοῦ Ὄρυκτολόγου, τοῦ ὁποίου ἐφάνη τῷ 1791 μία ἐπιδιορθωμένη ἔκδοσις.

δεαί τῶν Τόπων, τῶν Βασιλείων καὶ τῶν Πολιτειῶν.

Εἰς πᾶσαν Ἡπειρον, μάλιστα δὲ τὴν Εὐρώπην κρίνεται ὀρθὸν τὸ νὰ προηγῶνται γενικαὶ σημειώσεις· εἰς πάντα δὲ τόπον ἰδιαίτερον νὰ προσδιορίζεται ὁ βαθμὸς, ἡ θέσις, τὰ σύνορα, τὸ μέγεθος (κατὰ μῆκος καὶ πλάτος, ὁμοῦ μὲ τὸν πρὸς τὴν πατρίδα λόγον) τὰ κεφαλαιώδη ὄρη, οἱ κεφαλαιώδεις Ποταμοί, τὰ ἐπισημότερα Προϊόντα (δηλ. εἰς ὅσα κυρίως ἐπιστηρίζεται ἡ τροφή, καὶ τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον ἐνὸς τόπου, καὶ ἐκ τούτου τὰ ἀκούουσι συχνὰ οἱ παῖδες). Ἐπι δὲ ἡ ζωὴ, αἱ ἡγαπηταὶ ἐνασχολίαι, καὶ τὰ γενικὰ σημεῖα τοῦ χαρακτῆρος τῶν κατοίκων. Ἐκτὸς δὲ τῆς πρωτεύουσας πόλεως νὰ σημειώνωνται μόνον αἱ εἰς τὰς ὁμιλίαις συχνότατα ἀναφερόμεναι πόλεις, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ μανθάνωσι τὰ παιδιά προϊμώτερον· εἰς δὲ τὰς Εὐρωπαϊκαῖς Πολιτείας νὰ προσίθεται καὶ ὁ διοικητής.

Εἰς τὴν δευτέραν περίοδον πρέπει νὰ παύσῃ παντελῶς ἡ ἀσειότης τῆς διδασκαλίας, χωρὶς ὅμως νὰ θυσιάσθῃ ἡ τερπνότης αὐτῆς· ὁ δὲ μαθητὴς νὰ ὀδηγηθῇ βαθύτερον εἰς τὸ Γεωγραφικὸν σύστημα, διὰ νὰ γίνῃ μὲ τοῦτο ἱκανὸς νὰ συμπεριλαμβάνῃ ὁμοῦ τὴν σειρὰν τῶν προσκτῆθέντων γνώσεων· καὶ οὕτω κατὰ τὴν ἀρέσκειάν του νὰ ἐπισκοπῇ μὲ ἓνα βλέμμα νοητὸν ὅλην τὴν Γῆν,

ἢ ὡς μίαν κατοικίαν λογικῶν χτισμάτων, συμπληρύντων ἀναριθμήτους κοινότητας, ἢ διὰ τῶν πτερυγῶν τῆς μνήμης νὰ μεταβαίῃ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέρους αὐτῆς εἰς τὸ ἄλλο, καὶ νὰ διατρίβῃ, ὅπου εὐαρεστεῖται. Ἀλλ' ἐπειδὴ αὕτη ἡ δευτέρα περίοδος ἐνδέχεται νὰ ᾔναι δι' αὐτὸν ἡ τελευταία — διότι πλησιάζει εἰς τὰς ἐνασχολίας τῆς ζωῆς του, εἰς τὰς ἀποκείσας θέλει νὰ μεταχειρισθῇ τὰς ἀποκτηθείσας ιδέας του — διὰ τοῦτο εἶναι εὐλογον νὰ περιεχῇ ἀπὸ τὰ ἀφεθέντα εἰς τὴν πρώτην περίοδον, ὅσα εἰς τὸν μαθητὴν εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμα νὰ ἐξεύρῃ διὰ τὸ μέλλον, ἢ ὅσα δύναται νὰ χρησιμεύσωσι εἰς αὐτὸν ὡς μία βᾶσις τεραῶν καιροῦ καλοῦντος, νὰ προχωρήσῃ ἐνδότερον εἰς τὴν Γεωγραφικὴν μελέτην. Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν αὕτη ἡ περίοδος ἔπρεπε νὰ ἀποτείνεται πλησιέστερον εἰς τὸν πιθανὸν σκοπὸν τοῦ μαθητοῦ· ἐπειδὴ ὅμως ὁ τοιοῦτος σκοπὸς εἰς τὰ σχολεῖα τοῦλάχιστον εἶναι τόσον διαφορετικὸς καὶ ἀβέβαιος: διὰ τοῦτο εἶναι χρεῖα ὅλοι αἱ ἠθοπεποιημένοι βαθμοὶ νὰ διδάσκωνται ὁμοίως. Τοῦτο βέβαια δὲν προξενεῖ τινὰ σύγχισιν: ἐπειδὴ τύχη ἀγαθῇ ἐκεῖναι αἱ γνώσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι χρήσιμοι εἰς τὸν πραγματευτὴν, δὲν εἶναι ἀνωφελεῖς εἰς τὸν φιλόσοφον. Ὅθεν καὶ εἰάν ἤθελε διαιρεθῇ ἡ Γεωγραφικὴ πραγματεία ὀρθῶς κατὰ τοὺς διαφόρους βαθμοὺς, καὶ οὕτω ἤθελαν ἀπολαύσῃ ὅλοι ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τὴν αὐτὴν ὠφέλειαν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ φιλόσοφος καὶ οὕτω δὲν

δύναται νὰ παύσῃ τὴν Γεωγραφικὴν μελέτην εἰς ταύτην τὴν περίοδον, ἀλλ' ἔχει καὶ εἰς τὸ ἐξῆς συχνάκις εἰς τὰς ἐνασχολίας του αἰτίας καὶ περιστάσεις νὰ ἐπαναλάβῃ, νὰ διορθώσῃ, καὶ νὰ ἐκτείνῃ τὰς γεωγραφικὰς του ιδέας· διὰ τοῦτο αὐτὴ ἡ περίοδος κρίνεται εὐλόγον νὰ ἀποβλέπῃ περισσότορον εἰς τοὺς ἠθροπεποιημένους βαθμοὺς τοῦ λαοῦ, παρά εἰς τὸν φιλόσοφον. Ὁ ἐπισημότερος λοιπὸν σκοπὸς αὐτῆς τῆς περιόδου πρέπει νὰ ἀποτείνεται εἰς τὰ τεχνικὰ καὶ ἐμπορικὰ συστήματα (τὰ συνάφεια) καὶ εἰς τὴν βάσιν αὐτῶν, τοῦτ' ἔστι τὰ προϊόντα, εἰς τὴν οἰκονομίαν, καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐξηρητημένην πολιτικὴν κατάστασιν τῶν τόπων.

Οἱ Πίνακες ταύτης τῆς περιόδου ἄς ἔχωσι περισσότερα ἀξιοσημεῖωτα ἀντικείμενα ἀπὸ τοὺς προτέρους, ἥτοι ἄς προσεθῆ κατ' ἐξοχὴν εἰς αὐτοὺς ἡ γενικὴ ἐσωτερικὴ διαίρεσις πάσης πολιτείας, καὶ ἄλλοι περισσότεροι τόποι, μάλιστα δὲ περισσότερα προϊόντα. Αὐτοὶ πρέπει νὰ ᾔναι πίνακες προϊόντων: ἐπειδὴ ἀκόμη μέχρι τοῦ νῦν δὲν ἐφευρέθησαν πίνακες τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐργαχείρων εἰς σχῆμα μέγαλον. (*) Πλὴν εἶναι πρέ-

*) Ἀλλὰ καὶ οὕτως εἰς τοὺς Πίνακες τῆς δευτέρας περιόδου δὲν εὐρίσκονταί τελείως σημεῖα προϊόντων: ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα ἠπήντησε πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐκπλήρωσιν σχέψεις καὶ δυσκολίας, εἰς τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσῃ: διότι 1) πολλοὶ ὑπελάμβανον τὴν ἐν

πον νὰ σημειώνωνται μόνον ταῦτα τὰ προϊόντα, ὅσα εἶναι ἀξιόλογα διὰ τοὺς τεχνίτας, τὰ ἐργόχειρα καὶ τὸ ἐμπόριον: ἐπειδὴ ἢ εἰς τοὺς Πίνακας ὑπέρμετρος ἐπισώρευσις τῶν ἀντικειμένων προξενεῖ σύγχισιν τῷ μαθητῇ. Ὀμοίως καὶ τὰ σπανία προϊόντα ἄς ἀποβάλλωνται: ἐπειδὴ χάριν τῆς σπανιότητος δὲν εἶναι πρέπον νὰ ἐπιφορτίζεται ὁ μνήμη, ἥτις συμφέρει νὰ μένη ἐλευθέρα μόνον διὰ τὰ ὠφελιμώτατα. Κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ εἶναι κατάλληλον νὰ ἐκτεθῶσιν οἱ Πίνακες ἀπαραλλάκτως μὲ τοὺς αὐτοὺς τῆς πρώτης περιόδου κανόνας. Πρὸς ἐπανάληψιν ὅμως εἶναι δυνατόν νὰ μεταχειρισθῶσι κατὰ τὸ παρὸν ἐπωφελῶς οἱ Χορμανικοί, ἢ ἄλλοι τοῦ συνήθους μεγέθους Πίνακες ἓνα μὲν διὰ νὰ προετοιμασθῇ ὁ μαθητὴς ἐν γένει διὰ τὴν τρίτην περίοδον, ἢ νὰ τοὺς γνωρίσῃ διὰ τὴν μετὰ ταῦτα χρεῖαν του· καὶ δεύτερον διὰ

τοῖς Πίναξι σημείωσιν τῶν προϊόντων μόνον ὡς ἓνα παίγιον. 2) Ἦθελον, ὅτι τὰ σημεία τῶν προϊόντων νὰ προσδιορίζωνται ἀκριβῶς εἰς τὸν παράγοντα αὐτὰ τρόπον, καὶ ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, ἐκρίθη κάλλιον νὰ ἀφεθῶσι πανταλῶς. 3) Ὁ ἐπὶ τούτων τῶν Πινάκων τόπος ἦτον ὀλίγος διὰ τὰ σημεία τῶν προϊόντων: ἐπειδὴ οὔτε τὸ σχῆμα αὐτῶν δὲν ἐσυγχωρεῖτο νὰ μεγαλυθῇ, οὔτε οἱ Πίνακες νὰ ἐπιφορτισθῶσι, ἀλλ' οὔτε ἡ χαλκογραφία νὰ λεπτυνθῇ ὑπὲρ τὸ μέτρον. — Πλὴν καὶ οὕτως ἐγὼ ἐμμένω πάντοτε εἰς τὴν αὐτὴν γνώμην, ὅτι δι' αὐτὴν τὴν περίοδον εἶναι ὠφελιμώτατοι, οἱ ὀρθῶς συτεταγμένοι Πίνακες τῶν προϊόντων.

νά προκαταρήση εἰς ἐνόησεν ὀρθῶς τὴν περιοχὴν τῶν πινάκων του, καὶ εἰς ἐμαθε νά εὕρισκῃ τὸ ζητούμενον εἰς εὐρυχωρωτέρους, καὶ κατὰ τὰ ἀντικείμενα δαψιλεσέρον Πίνακας.

Τὸ διδακτικὸν βιβλίον ταύτης τῆς περιόδου πρέπει νά συμφωνῇ ἀκριβῶς με τοὺς Πίνακας, νά ἐπαναλαμβάνῃ με βραχυλογίαν, ὅσα περιεγράφησαν εἰς τὴν πρώτην περίοδον, καὶ νά ἐκτείνεται μάλιστα εἰς τὰ νέα. Ἡ τελειότερα ἰκανότης τοῦ ἡλικιομένου μαθητοῦ, καὶ ἡ ἀποκτηθεῖσα γνῶσις τῶν οὐσιωδεσέρον πραγμάτων συγχωροῦσι καὶ περισσοτέραν τὴν λεπτομέρειαν· ὅθεν τὸ παιδίον τὸ προικισμένον με ὀρθὰς καὶ βασίμους ιδέας ὀδηγεῖται περαιτέρω· ἡ πεδιάς τῆς Γεωγραφίας ἐξαπλοῦται ἔμπροσθέν του· τὰ ἀντικείμενα ἐπισωρεύονται, γίνονται πολυποικιλότερα, καὶ προκύπτουσι καὶ ἄλλα πολλὰ μικροπρεπέσера· τὸ πᾶν λαμβάνει πληρεσέραν τινα παράσασιν, ἕνα ἀκριβέσερὸν διαμελισμὸν καὶ ὑποδιαίρεσιν.

Ὁ μαθητὴς, ὅστις πλέον ἐδιδάχθη τὰ σοιχεῖα τῆς Γεωμετρίας, δύναται ἐδῶ νά θεωρῇ τὴν Γῆν ὡς ἕνα πλανήτην, καὶ νά καταλάβῃ εὐκόλως τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ἡλιακοῦ συστήματος· διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νά παραβλέπεται τίποτε εἰς τοῦτο τὸ μέρος τῆς Γεωγραφίας: ἐπειδὴ πολλοὶ μαθηταί, καὶ ἰκανοὶ σπουδαῖοι σεροῦνται εἰς τὸ ἐξῆς καιροῦ καὶ περισάσεως, νά ἀφιερῶσασιν ἕνα

μέρος τῆς μελέτης αὐτῶν εἰς τὴν Ἀστρονομίαν. Πρὸς τούτοις ὁ μαθητὴς θέλει ἐννοεῖ εὐκολώτερον τὰ ἀξιολογώτατα θεωρήματα τῆς σφαιρικῆς διδασκαλίας, εἰάν ᾗναι πρόχειρα τὰ ἀνύκοντα βοηθητικά μέσα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι πλέον εὐλόγον νὰ παραβλέπωνται. Τὸ σχῆμα τῆς Γῆς ἐδῶ ἀποδεικνύεται διὰ τῶν αἰσθητῶν — τὰ ὁποῖα ὁμως ἔχουσι χροσίαν ἰκανῆς σχέσεως — ἀξιωμάτων τῶν διαφορῶν ὑψῶν τοῦ πολικοῦ Ἀσέρος, καὶ διὰ τῆς κατὰ μικρὸν ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως τῶν πλησιαζόντων, ἢ μακρυνομένων ἀντικειμένων ἀπὸ τῆς ὀράσεως. Ἐκτὸς τοῦ Ἰσημερινοῦ καὶ τῶν Πόλων, περὶ τῶν ὁποίων ὁ μαθητὴς ἐν τῇ προλαβούσῃ περιόδῳ ἐδιδάχθη, ἐδῶ ἐρμηνεύονται οἱ Μεσημβρινοὶ καὶ οἱ Παράλληλοι, διὰ νὰ γίνεται εἰς αὐτὸν εὐληπτοτέρα ἢ ἐρμηνεία τοῦ μήκους καὶ πλάτους τῆς Γεωγραφικῆς θέσεως, τῶν καιρῶν τοῦ χρόνου, τῶν διαφορῶν ἡμερικῶν μηκῶν, τῶν Ζωνῶν καὶ τῶν λοιπῶν. Διὰ τῆς βοηθείας μιᾶς μικρᾶς τεχνιτῆς ὑδρογείου σφαίρας θέλει μάθη ἐνταῦθα ὁ μαθητὴς ἐν συντόμῳ, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ καταμετρηθῇ τὸ μέγεθος τῆς Γήϊνου σφαίρας, ὡς ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς — ἀν καὶ δὲν δυνάμεθα ἐμπράκτως νὰ καταμετρήσωμεν τὸ μέγεθος τῆς διαμέτρου αὐτῆς — τί εἶναι ἑτερόσκιαι, ἀμφίσκιαι, ἄσκιαι, ἀντίποδες καὶ περίοικοι· τί σημαίνει Ὀρίζων, Ζεμίθ, καὶ Ναδίρ· πῶς διαιρεῖται ἡ Γήϊνος σφαῖρα εἰς ἀρκτικὴν καὶ μεσημβρινὴν, ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν, ἄνω καὶ κάτω. — Ταῦτα εἶ-

ναι ικανὰ δι' αὐτὴν τὴν περίοδον. Ἡ δὲ ἀκριβὴς διδασκαλία τοῦ σφαιρικοῦ πεπιεσμένου σχήματος τῆς Γῆς, τῆς πλαγιότητος τῆς Ἐκλειπτικῆς, καὶ τῶν τοιούτων ἀναβάλλονται εἰς τὴν τρίτην περίοδον: ἐπειδὴ ἐδῶ δὲν εἶναι ἀναγκαῖον, οὔτε ἀπαιτεῖ ἡ φρόνησις τὸ νὰ προχωρήσῃ τις περαιτέρω εἰς τὴν **Μαθηματικὴν Γεωγραφίαν**.

Ἐν τῆς φυσικῆς Γεωγραφίας ταύτης τῆς περιόδου θέλει εἶναι ικανὸς ὁ μαθητὴς νὰ ἀποκτήσῃ εὐκόλως, καὶ μετὰ ἀρεσκείας μίαν βεβαιότεραν γνῶσιν τῶν διαφόρων συστατικῶν μορίων τῆς Γῆς, μάλιστα διὰ τῆς χρήσεως τῶν προῤῥηθέντων ὠραίων βοηθητικῶν μέσων. Μετὰ ταῦτα εἶναι ἀρμόδιον νὰ ἐξηγηθῇ τὸ, τί σημαίνει σειρά βουνῶν καὶ παραποτάμιοι τόποι, ὅπου δύναται νὰ προσεθῇ προσρμέσατα ἡ περιγραφή τῆς ὠφελείας τῶν βουνῶν, ὁμοίως καὶ ὁ λόγος τοῦ ὕψους τῶν διασημοτάτων βουνῶν, ἡ ἀνάπτυξις τῆς κατεψυγμένης γραμμῆς, τῶν ἠφαισίων ὄρέων, τῶν σεισμῶν, τοῦ μεγέθους τῶν μεγάλων ποταμῶν, καὶ τῶν διασημοτάτων καταρράκτων, ἔτι δὲ ἡ ἑρμηνεία τῶν ιδιοτήτων τῆς Θαλάσσης, οἷον: τῆς ἀλμυρότητος αὐτῆς, τῶν παλιρροίων, τῶν ρευμάτων καὶ τῶν χαρύεδων. Πρὸς τούτοις δὲ ἡ ἑρμηνεία τινῶν καθημερινῶν φαινομένων, οἷον: τῶν νεφῶν, τῆς βροχῆς, τῆς χιόνος, τοῦ λυκαυγοῦς καὶ τῶν λοιπῶν, θέλει εἶναι εἰς τὸν μαθητὴν μία τερπνὴ διατριβή. Ἡ γενικὴ θεωρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κατὰ τὰς

διαφόρους διαλέκτους, τὰ προτερήματα, τὰ η-
θη, τὴν αὐξησην καὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτοῦ, εἶναι
ἐδὼ ὁμοίως ἀναγκαία, ἀλλὰ ἢ μάλλα ἢ εἰς ἐκεί-
νους, οἵτινες δὲν σκοποῦσι νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν
μελέτην τῆς τρίτης περιόδου.

Ἡ Πολιτικὴ Γεωγραφία ταύτης τῆς περιόδου δὲν
πρέπει νὰ περιγράφη μόνον πολλὰ γνωστὰ ἀντικείμε-
να, ἀλλὰ προσέτι καὶ νέα. Τὸ μέγεθος ἅς προσδιο-
ρίζεται διὰ μιλιῶν τετραγωνικῶν, καὶ οὕτως ἅς πα-
ραεἴλλεται μὲ τὸ τῆς πατρίδος· ὅλοι οἱ μεγάλοι πο-
ταμοὶ ἅς ὀνομάζονται, τὰ προϊόντα ἅς σημειώνων-
ται πληρέστερον, καὶ ὅπου εἶναι δυνατὸν ἅς προσδιο-
ρίζεται καὶ ἡ ποσότης τῆς παραγωγῆς αὐτῶν· ὁ
ἀριθμὸς, ἡ γλῶσσα καὶ ἡ θρησκεία τῶν κατοίκων
ἅς προσδιορίζεται· ἐκ δὲ τῶν ἐνασχολιῶν αὐτῶν
ἅς σημειώνονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ τεχνουρ-
γεῖα καὶ τὸ ἐμπόριον, καὶ ὀλιγώτερον αἱ τέχναι
καὶ ἐπιστῆμαι: ἐπειδὴ διὰ πολλὰς αἰτίας εὕρισκε-
ται εὐλογον νὰ μιχθῆ εἰς τὴν παράδοσιν τῆς Γεω-
γραφίας μία συνοπτικὴ περιγραφή τῶν ἀγνωστοτέ-
ρων ἐργοχειρῶν. Διὰ τοῦτο πρέπει τὸ διδακτι-
κὸν βιβλίον ἐπειδὴ δὲν ἐπιδέχεται νὰ ᾖ τῆς τε-
χνογραφίας, νὰ δεικνύῃ εἰς τὸν διδάσκαλον τὰς
δι' αὐτὸν καλλίστας καὶ χρησίμους πρὸς τοῦτο
πηγὰς· εἰς αὐτὸ δὲ νὰ σημειώνονται μόνον τὰ
φυσικὰ προτερήματα, διὰ τὰ ὅποια ἕνας τόπος
ὑπερέχει τῶν λοιπῶν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τινῶν
ἐργοχειρῶν, καὶ πῶς οἱ κάτοικοι ὠφελοῦνται δι

αὐτῶν τῶν προτερημάτων, καὶ προσέτι νὰ ἀνα-
φέρωνται τὰ ἐξ αὐτῶν προξενούμενα ἐπαγγέλματα,
ἢ δι' αὐτῶν αὐξήσις τοῦ κέρδους, καὶ αἱ συνερ-
γοῦσαι τάξεις τῆς διοικήσεως πρὸς τὴν ἀκμὴν αὐ-
τῶν· καὶ οὕτω νὰ παρασταθῇ ἡ ἀληθινὴ κατὰστα-
σις τοῦ γένους κατὰ τὰ πλούτη καὶ τὰς τέχνας,
εἰς μίαν καὶ μόνην λαμπρῶς χρωματισμένην εἰ-
κόνα. Τὸ ἐπισημότερον λοιπὸν ἀντικείμενον τῆς
δευτέρας περιόδου εἶναι τὰ ἐμπορικὰ καὶ τεχνικὰ
συστήματα τῶν πολιτειῶν, χωρὶς ὅμως νὰ ἀφαι-
ρεθῶσι παντάπασί τὰ χωρικὰ συστήματα, τὰ ὁ-
ποῖα ἦσαν τὸ ἀντικείμενον τῆς πρώτης. Αὐτοῦ
εὐρίσκονται διὰ τὸν διδάσκαλον τὰ προσφυέσατα
μέσα, νὰ δείξῃ τῷ μαθητῇ, πῶς ἐνώνονται ὅλα
τὰ γένη τῆς Γῆς ὡς μία συγγένεια, τὰς ἀμοιβαίας
αὐτῶν συμβοηθείας καὶ πωλήσεις, τὴν συναλλα-
γὴν τῶν φυσικῶν καὶ τεχνικῶν αὐτῶν προϊόντων,
τὰς αὐτῶν γνώσεις καὶ ἐπιτηδειότητας, τὰ ἦθη
καὶ φρονήματα, τὰς ἀρετὰς καὶ ἐλαττώματα,
καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν προξενούμενας πρὸς ἀλλήλους
χρείας, αἱ ὁποῖαι συνδέουσιν ἀμοιβαίως τὰ δια-
κεκριμένα μέρη ταύτης τῆς συγγενείας. Ὁμοίως
θέλει ἐρμηνεύσει τοὺς πολυποικίλους βαθμοὺς τῆς
καλλιιεργείας τοῦ πνεύματος αὐτῶν, καὶ τῆς κα-
τὰ μικρὸν αὐτῶν αὐξήσεως, τὰς σοφωτάτας δια-
ταγὰς τοῦ Δημιουργοῦ, αἱ ὁποῖαι ἀφορῶσιν ὅλα
πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ οἰκιακὴν εὐδαιμονίαν· τὰς
κεκρυμμένας καὶ μόνον διὰ τῆς ἐρεῦνης ἀνακαλυ-
πτομένας προπαρασκευὰς τῆς πανταιτίου αὐτοῦ

προνοίας, τὰς ἀφορώσας πρὸς τὴν διατήρησιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ διὰ τὰ σχηματίσωσιν ἐξ αὐτοῦ μίαν σοφὴν καὶ ἐνάρετον συγγένειάν· καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ Δημιουργὸς μεταχειρίζεται ὄργανον πρὸς τοῦτο αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους κοινῶς, χωρὶς αὐτοὶ νὰ ἀφορῶσιν εἰς τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἐναντίον τῆς αὐτῶν θελήσεως. Τελευταῖον δὲ ἂς ἀποδείξῃ εἰς τὸν μαθητὴν, ὅτι ἐκ τούτων τῶν προπαρασκευῶν τῆς Προνοίας καμμία δὲν ἐδύνατό νὰ ᾔηται πρόχειρος χωρὶς τὸν κοινὸν δεσμὸν τοῦ ἐμπορίου. Ἐκαστος χρησοίθης νέος θέλει διερεθισθῆ βέβαια διὰ τούτων τῶν ἐννοιῶν, καὶ αὐταὶ θέλει τὸν παρακινήσουσι περισσότερον νὰ γίνῃ ἀποφασιστικῶς συνεργὸς εἰς τούτον τὸν ὑψηλὸν σκοπὸν τοῦ Ποιητοῦ, καὶ νὰ ἐργάζεται, ὅπου δύναται, τὸ καλὸν, παρὰ ὅλαι αἱ ξηραὶ ἠθικαὶ γνῶμαι.

Μετὰ τοῦτο τὸ ἀξιόλογον κεφάλαιον τῶν ἐργοχειρῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἐξηγεῖται οὐσιωδῶς ὁ τρόπος τῆς διοικήσεως, ἡ κατάστασις τῶν πολιτικῶν εἰσοδημάτων καὶ τῆς πολεμικῆς δυνάμεως, οἱ τίτλοι καὶ αἱ σημαῖαι, τὰ ὑπαρκτὰ καὶ ἀνύπαρκτα νομίσματα, συγκρινόμενα μὲ τὰ τῆς πατρίδος νομίσματα.

Ἡ διαίρεσις τῶν πολιτικῶν εἰς ἐπαρχίας καὶ κύκλους δὲν πρέπει πλέον νὰ παραβλέπεται, πλην ἢ θέλῃ εἶναι ἀκόμη πολὺ πρόϊμον νὰ ἐνώνεται ἡ

κασος τῶν ἀναφερομένων τόπων μετὰ τῶν αὐ-
 τοῦ περιχώρων. Μόνον τοιαῦται πόλεις εἶναι εἰς
 ταύτην τὴν περίοδον ἀξιοσημεῖωτοι, τῶν ὁποίων
 τὰ ὀνόματα διὰ τὰ ἀξιόλογα ἐργόχειρα καὶ τὸ
 ἐμπόριον ἀναφέρονται συχνὰ εἰς τὰς ἐφημερίδας,
 ἢ μεταξὺ τοῦ κοινῶ λαοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων
 λαμβάνονται, ἢ ὀνομάζονται αἱ πραγματεῖαι.
 Ὅμοίως εἶναι ἀξιοσημεῖωτοι, καὶ ὅσαι διὰ τὰς
 αὐτῶν τέχνας εἶναι πολὺ ἀξιόλογοι ὡς πρὸς τὰς
 ἐμπεριεχούσας αὐτὰς πολιτείας. Κάσρα, κτίρια,
 ἐκκλησίαι, παλάτια, ὀρφανοτροφεῖα καὶ νοσοκο-
 μεῖα δὲν θέλγουσι τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν, πλὴν
 πάλιν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναφερθῶσιν εἰς ἐξαιρέ-
 τους περιστάσεις. Τόποι ὅμως, οἱ τινες ἔγιναν καθ'
 ὑπερβολὴν ἀξιόλογοι εἰς τὴν Ἱστορίαν διὰ τινὰ
 περιστάτικα, δὲν πρέπει ἐδῶ νὰ ἀποσιωπῶνται.
 καὶ οὕτως ἡ Γεωγραφία θέλει δίδει χεῖρα βοή-
 θείας εἰς τὴν Ἱστορίαν, ἥτις ἔχει περισσοτέραν
 χρείαν ἀπὸ τὴν Γεωγραφίαν, παρὰ ἡ Γεωγραφία
 ἀπὸ αὐτήν.

Ἡ γενικὴ γνῶσις τῆς Ἱστορίας τῶν περιφα-
 νεσάτων πολιτικῶν ἐποχῶν τότε μάλιστα εἶναι ἀ-
 ναγκαία, ὅταν ὁ διδάσκαλος βλέπη, ὅτι ὁ μαθη-
 τὴς δὲν θέλει τὴν μάθη αἰλλοῦ, εἰμὴ εἰς τὴν γε-
 νικὴν Ἱστορίαν· πλὴν καὶ εἰς ἐκεῖνον, ὅς τις μετα-
 ταῦτα μέλλει καὶ χρῆσει ἀφρεύκτως νὰ μελετήσῃ
 τὴν πολιτικὴν Ἱστορίαν, δύνανται νὰ ᾔναι ἰκανῶς
 ὠφελίμοι αἱ εὐταῦθα προηγουμένως προσχτώμε-

ῥαφιδεῖαι αὐτῆς, διὰ νὰ μὴ φανῆ εἰς αὐτὸν με-
τὰ ταῦτα ἡ πεδιάς τῆς Ἱσορίας πολὺ εὐρύχωρος
καὶ ἀπερίβλεπτος, ὅταν παρασαθῆ ἅπαξ ὅλη εἰς
τὴν ὄρασίντου. Ἡ περιγραφή τινὸς τόπου μᾶς
ὀδηγεῖ πρὸς τούτοις τόσον φυσικῶς εἰς τὴν ἰσο-
ρίαν αὐτοῦ, καὶ εἶναι τόσον ἀξιόλογος, καὶ πολ-
λάκις ἀναγκαῖα εἰς τὸ νὰ ἀναφέρῃ ἱστορικὰς περι-
στάσεις καὶ διοικήτας, ὥστε σερεῖ τὴν μνήμην τοῦ
μαθητοῦ ἀπὸ μίαν ἀξιόλογον βοήθειαν — τὴν
φυσικὴν συγκοινωνίαν τῶν ἰδεῶν — τὴν δὲ προ-
σοχὴν τοῦ ἀπὸ μίαν οὐσιώδη ἀρέσκειαν, ὅς τις
δὲν μεταδώσει εἰς αὐτὸν ἅμα μετὰ τῆς περιγρα-
φῆς τοῦ τόπου, καὶ τὰς ἀξιολογωτάτας πρώτας
ἀρχὰς τῆς ἱστορίας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο δὲν δύναμαι
νὰ συμφωνήσω μὲ ἐκείνους, οἵτινες γνωμοδοτοῦσι
νὰ ἀποβληθῆ παντάπασιν ἡ Ἱσορία ἀπὸ τῆς παι-
δικῆς Γεωγραφίας· ἀλλὰ γνωμοδοτῶ, ὅτι πρέπει
νὰ προτίθεται μόνον μία εἰσαγωγή, μία συνοπτι-
κὴ παράστασις τῶν ἀξιολογωτάτων μεταβολῶν τῆς
ἀναφερόμενης πολιτείας, καὶ ὄχι κυρίως πολιτικὴ
Ἱσορία: διότι ἡ Γεωγραφία τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος
περιγράφει μόνον τὴν νῦν κατάστασιν τῶν τόπων,
καὶ διὰ τοῦτο ἀνήκει εἰς αὐτὴν ἐκ τῆς Ἱστορίας μό-
νον ἐκεῖνο τὸ μέρος, ὅπου δεικνύει τὴν εὐτυχίαν,
ἢ τὴν ἀτυχίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἀπέκτησαν κατ'
ὀλίγον οἱ τόποι τὴν ἑαυτῶν ἑκτασιν, τὴν ἀκμὴν,
τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν καὶ τὴν πολιτικὴν δύνα-
μιν, τὴν ὁποίαν κατὰ τὸ παρὸν ἔχουσι. Λοιπὸν
εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ μικρὰ ὑπόμνησις τῆς ἀρ-

χαϊοτάτης ἰσορίας, ὄχι μόνον τῶν πολέμων καὶ
 διοικητῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτικῆς Ἰσορίας τόσον
 μόνον, ὅσον εἶναι ἱκανὸν νὰ ἐννοήσωμεν, πῶς,
 καὶ διὰ τίνος ἐφθασαν οἱ τόποι εἰς τὴν νῦν κατά-
 σασιν, ὡς νὰ ἐρμηνεύηται ἡ Γεωγραφικὴ ἰσορία
 τοῦ μεγέθους, τῆς δυνάμεως, τῶν πολιτικῶν
 διαιρέσεων τοῦ τόπου, καὶ τῶν πλέον ἀξιωμα-
 τικῶν διοικητῶν κατὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ διοι-
 κοῦ οἴκου. Ποτὲ δὲν δύναται τις νὰ κρίνῃ
 τὴν μονιμότητα μιᾶς πολιτικῆς διοικήσεως, εἰάν
 δὲν ἐξεύρῃ πότε ἤρχησε, πῶς συνεστήθη, καὶ πῶς
 διατηρεῖται· οὔτε δύναται νὰ κρίνῃ ὀρθῶς τὴν ἐ-
 ξωτερικὴν βεβαιότητά αὐτῆς, εἰάν δὲν ἐξεύρῃ τὸν
 λόγον, τὸν ὁποῖον εἶχε παλαιόθεν μὲ τὰς λοιπὰς·
 οὔτε δύναται νὰ ζυγωσάτῃ τὰς ἐσωτερικὰς δυ-
 νάμεις αὐτῆς, εἰάν δὲν ἐξεύρῃ τὸν τρόπον μὲ τὸν
 ὁποῖον τὰς ἀποκτᾷ, ἢ τὸ μέσον μὲ τὸ ὁποῖον ἡ
 αὐτῆς ἐξουσία βεβαιοῦται· ὅλα δὲ αὐτὰ διδά-
 σκονται ὑπὸ τῆς Ἰσορίας μόνης. Περὶ πολλῶν
 τόπων τῆς Γῆς εἶναι ἀναγκαιότατον νὰ ἐξεύρωμεν,
 πῶς, πότε, καὶ διὰ τίνος ἐγνώσθησαν εἰς ἡμᾶς.
 Τοῦτο μαθαίνεται ἐκ τῆς Ἰσορίας τῶν Γεωγραφι-
 κῶν ἀνακαλύψεων, ἧτις εἶναι καθ' ὑπερβολὴν ἡ-
 δονικὴ καὶ εἰς τὴν τρυφερώτατην ἡλικίαν· ταύτης
 τὰ πρῶτα ἔχνη ἔδειξεν ὁ κύριος Πρόφῆτορ Σπρέγγελ.
 Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ Ἰσορία διδάσκει ὅλα αὐτὰ, εἶ-
 ναι κατὰ τοῦτο μία ἀφευκτος συμβοηθὸς τῆς Γεω-
 γραφίας τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος.

Οἱ Πίνακες τῆς τρίτης περιόδου τελευταῖον πρέπει νὰ ἔχουν τὸ συνήθες μέγεθος τῶν Γεωγραφικῶν Πινάκων, καὶ νὰ ἦναι πλουσιώτεροι ἀπὸ τοὺς προλαβόντας κατὰ τὴν σημείωσιν τῶν ἀντικειμένων, οἷον : τῶν τόπων, τῶν ποταμῶν, τῶν βουνῶν, τῶν προϊόντων κ. τ. νὰ προσδιορίζωσιν ἀκριβῶς τὴν διαίρεσιν, καὶ τὰ τῶν τόπων ὀνόματα, καθὼς καὶ εἰς ἄλλους Πίνακας περιγράφονται, ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν διαφέρουσι τίποτε, εἰμὴ κατὰ τὸν μερικὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἐπωφελεῆ τάξιν, ἥτις εἶναι ἀνάλογος μὲ αὐτόν : ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ δὲν πρέπει νὰ περιέχωσι τίποτε παρὰ τὰ ἀναφερόμενα ἐν τῷ διδακτικῷ βιβλίῳ. Ἐκτὸς δὲ τούτων αὐτοὶ πρέπει νὰ ἦναι ὠφέλιμοι ὄχι μόνον πρὸς τοὺς ἐγκύπτοντας εἰς τὰς πληρεσέρας Γεωγραφικὰς μελέτας, ἀλλ' ἐν γένει καὶ πρόχειροι εἰς πάντα ἄνθρωπον πεπαιδευμένον, εἰς τοὺς περὶ τὰ βιωτικὰ ἐνασχολουμένους, καὶ εἰς πάντα ἀναγνώσῃν τῶν ἐφημερίδων : ἐπειδὴ αὐτοὶ οὔτε διὰ τῆς ἐπισωρεύσεως θέλουσι καταβαρύνει τὴν ὄρασιν, οὔτε ἀφίνουσι κανένα οὐσιῶδες ζήτημα ἀδιάλυτον : διότι περιέχουσι περισσότερα ἀξιόγνωστα ἀπὸ τοὺς συνήθεις Πίνακας, καὶ αὐτὰ ὄχι καθὼς ἐκεῖνοι κεκρυμμένα μεταξὺ ἐνὸς πλήθους εὐτελῶν ἀντικειμένων. Λοιπὸν δὲν εἶναι ὁ πρῶτος αὐτῶν σκοπὸς ἡ ἀφθονος ἐπαρίθμησις τῶν τόπων, ἀλλ' ἡ ἑρμηνεῖα τῶν ἀξιοσημειώτων πραγμάτων, τὰ ὁποῖα πᾶς ἄνθρωπος ὁμολογεῖ τοιαῦτα.